

Pedagoghandledning

utifrån föreställningen

Det
ingen
får
veta
om
pappa

AV LUCAS SVENSSON

Hej!

Snart kommer dina elever och du få möjligheten att se föreställningen ”Det ingen får veta om pappa”. I teatern får ni träffa Aj som har en stor hemlighet som hon absolut inte får berätta för någon. Alla bär vi på hemligheter. En del vill vi hålla inom oss hela livet. Andra vill ut. De skaver och stör, men modet kanske inte räcker till för att berätta...

160 000 barn har varje år en förälder som lagförs för brott. En del av dem frihetsberövas genom en längre eller kortare tid på häkte eller/och anstalt. Att vara barn och ha en frihetsberövad förälder kan innebära att man bär på stora hemligheter. Barn och ungdomar som verksamheten Solrosen möter önskar att det finns en större förståelse och kunskap hos klasskompisar, skolpersonal och myndighetspersoner kring den situation de lever i.

Föreställningen ”Det ingen får veta om pappa” syftar bland annat till att skapa förståelse och ge ökad kunskap för den situation som barn med frihetsberövade föräldrar befinner sig i. Den vill också förmedla hopp och ge möjlighet för barn att reflektera över allmänmänskliga dilemman som speglas i teatern som exempelvis saknad, längtan och utanförskap. I efterföljande samtal kan barnen ställa frågor till skådespelarna eller ge uttryck för sina tankar och känslor.

Detta material innehåller en handledning för dig som pedagog (eller för dig som pratar med barnen). Genom handledningen kan du få vägledning i hur du förbereder barnen inför föreställningen samt en struktur för hur du kan jobba vidare med eleverna i klassrummet eller i mindre grupper efter att de har tagit del av teatern. Det finns också information om var man som personal på en skola, förälder eller barn kan vända sig om man har behov av rådgivning eller stöd.

Projektet ”Det ingen får veta...” är ett treårigt projekt som finansieras av Allmänna Arvsfonden. Projektet drivs av Solrosen, en verksamhet inom Räddningsmissionen, i samverkan med Teater Gyllene Draken. Även Erikshjälpen finns med som samarbetsorganisation. Vill du läsa mer om projektet kan du göra det på www.solrosen.se. Vill du veta mer om föreställningen och om Teater Gyllene Draken, läs på www.gyllenedraken.com

ERIKSHJÄLPEN

Inför teaterbesöket

För att få en så bra upplevelse som möjligt är det viktigt att eleverna är förberedda på sitt teaterbesök. Berätta vad teatergruppen och föreställningen heter och att det är två skådespelare och en musiker som medverkar. Förbered eleverna på vad ett teaterbesök är för något och hur det är att gå på teater. Diskutera till exempel skillnaden mellan teater och film – att teater är något som sker i verkligheten och att skådespelarna ser och hör allt som publiken gör. Du kan också prata kring deras tidigare erfarenheter av teaterbesök. **Vi vill inte att du berättar att det bygger på en av skådespelarnas egen historia.**

Efter föreställningen kommer barnen att få prata med skådespelarna. Då får de veta att pjäsen bygger på Aja Rodas egen historia vilket brukar vara ett hisnande ögonblick för eleverna. Då kommer det nya frågor från barnen. Hon är nu 59 år gammal och livet blev ändå bra sen! Trots att det var jobbigt och sorgligt när hon var barn blir hon ett levande exempel på att livet kan bli bra ändå. Anledningen till att vi inte vill att barnen i förväg ska känna till att det är Aja Rodas egen historia är att pjäsen har så många andra teman och att vi vill ge utrymme för barnens egna associationer och tankar när de upplever föreställningen.

Foto: Jimmy Meurling

Efter teaterbesöket

Teatern kan komma att väcka frågor hos barn, direkt eller efter en tid. Vår förhoppning är att handledningen ska ge dig som pedagog ett stöd för att fånga upp eleverna i deras tankar och funderingar. Nedan följer förslag på olika ingångar till hur du kan prata om föreställningen i klassrummet. Längre fram finns ett avsnitt under rubriken *Att växa upp ”i närheten av kriminalitet”* med förslag på övningar som ni kan göra tillsammans.

Ingångar till samtal

Vi kommer ihåg olika saker efter en föreställning och vi berörs på olika sätt av olika skeenden på scenen. Att tillsammans försöka beskriva och reflektera över vad som hände under en föreställning är ett sätt att tala om sin upplevelse vilket kan skapa ett öppnare och mer tillåtande samtalsklimat. Det är bra att komma bort ifrån ”bra” och ”dåligt”. Det är en konstnärlig upplevelse; det finns inget rätt eller fel i varje individs upplevelse.

Alla barn och klasser är olika. Vissa är mer spontana och öppna med vad de tänker och känner, vissa mer försiktiga. Därför ger vi nedan olika förslag på ingångar till samtal. Längst bak i handledningen finns en resumé som hjälper er att komma ihåg händelserna i föreställningen.

Foto: Jimmy Meurling

1

Ingången genom teatern

Hjälp varandra att komma ihåg föreställningen genom hur det såg ut. Fråga efter alla detaljer barnen kan komma ihåg!

- Hur såg scenen ut?
- Minns ni hur föreställningen började?
- Hur många var de på scenen?
- Hur såg de olika rollfigurerna ut och vilka var de?
- Hur lät musiken?

2

Ingången genom relationer

Vad tänker barnen om de olika rollfigurerna och deras relationer?

- Hur ser relationerna ut mellan Aj och hennes föräldrar?
- Hur har Aj det hemma?
- Vilken betydelse har Nå (mannen som arbetar på mammans restaurang) för Aj?
- Hur har Aj det med klasskompisarna i skolan?
- Hur är pappan?
- Varför flyttade Aj till mormor?
- Hur tror ni det blir sen för Aj med hennes pappa och mamma?
- Varför säger hon: *"Nu vill jag sluta berätta för..."*
för ofta blir det så fort dåligt igen när man berättar en historia"?

3

Ingången utifrån skådespelaren Aja Rodas berättelse

Föreställningen är en verklig historia
byggd på Aja Rodas eget liv.

- Vilka verkliga historier känner ni till från filmer eller böcker?
- Vad betyder det för er att teatern är en sann berättelse?
- Varför tror ni att Aja vill dela med sig av sitt liv i föreställningen?
- Vad berättar föreställningen?

4

Den personliga ingången

Locka fram barnens egna associationer och reflektioner.

- Hur tror ni Aja känner över att hennes pappa är i fängelse?
- Har hon gjort något fel?
- Kunde hon ha gjort något annorlunda?
- Vad är en hemlighet?
- Måste man berätta hemligheter?
- När är det bra att berätta en hemlighet?
- Hur kan man vara/göra för att vara ett stöd till en kompis som har det tufft?

Att växa upp ”i närheten av kriminalitet”

För dig som vill jobba vidare med detta tema finns tips i kommande avsnitt på samtalsfrågor och övningar att göra tillsammans med dina elever.

Även om barn inte har en mamma, pappa eller ett äldre syskon som är frihetsberövad är det många barn som ändå lever ”i närheten av kriminalitet”. Kanske finns det en kusin som man är orolig för eller en kompis förälder. Att möta barns frågor och funderingar kring detta kan göra så att tabun bryts och barn får en ökad förståelse för sin egen eller andra barns situation.

Att lyssna på en låt som barn och unga själva har skrivit, med hjälp av Solrosens musikhandledare, kan vara en bra inledning för att fånga barnen. Det finns flera låtar som ni kan ta del av på solrosen.se under rubriken Handledarmaterial. En låt som kan passa bra är till exempel ”Du svek mig”.

Du svek mig

Om du visste vad jag längta´ när du var borta
Jag var ledsen hela natten för du var borta
Visste du om hur sårad jag var då du svek mig?
Stå inte där och låtsas som inget.
Kom hit och säg förlåt mig.
Jag kan inte förstå dig alls.
Du måste faktiskt lyssna på mig!

Vi skrev mycket brev

Han ringde varje morgon
när vi åt frukost för att prata.
En gång hälsade vi på.
Han hade bakat tigerkaka och jag
fick en pysselbok.

Övningar

Förslag på övningar utifrån temat Att växa upp ”i närheten av kriminalitet” som du kan göra tillsammans med dina elever.

2

Föreställningen speglar också allmänmänniska dilemman som att flytta till ett nytt land och börja i en ny skola, att bära på en hemlighet och ljuga för sin omgivning samt att leva utan och längta efter en förälder.

Be barnen måla något som de tänkte på utifrån föreställningen eller någon känsla som den väckte.

3

Låt barnen skriva ett vykort eller brev till Aj, eller till någon annan i föreställningen (mamman, pappan, läraren eller klasskompisarna).

Det är ok om barnen vill dela med sig till de andra eller behålla det för sig själva. Om barnen vill får ni gärna skicka eller maila det som de skrivit eller målat till oss på Solrosen. Då kan vi sedan använda materialet för att till exempel läsa eller visa det för andra barn och vuxna som vi möter. Kontaktuppgifter till Solrosen/Räddningsmissionen finns på solrosen.se

1

Många barn och ungdomar som har en förälder eller syskon i fängelse vågar inte berätta om det i skolan.

- Varför tror du att det är så?
- Vad skulle du göra om du fick veta att din klasskamrat har en förälder eller syskon i fängelse?

Låt barnen fundera på frågorna och sedan skriva på post-it-lappar. Använd två olika färger, en till varje fråga. Låt barnen sätta upp dem på tavlan eller en vägg. Prata sedan om och reflektera tillsammans över svaren.

4

Många barn ställs inför svåra dilemman och tar ofta själva på sig skulden för det som har hänt. Malek berättar:

“Jag brukar bo hos pappa varannan helg, men en helg när jag skulle bo hos honom var jag bjuden på kalas hos min klasskompis. Jag ville hemskt gärna gå på kalaset så jag sa till pappa att jag inte kunde komma den helgen. Samma dag som jag var på kalaset gjorde pappa ett inbrott och efter det hamnade han i fängelse. Jag undrar, om jag hade bott hos pappa den helgen – hade han gjort inbrott då?”

Läs Maleks berättelse och samtala sedan med eleverna om berättelsen och Maleks fundering. Poängtera gärna att barn aldrig bär ansvar för vad föräldrar gör eller hur de är.

Hur är det att vara barn och ha en frihetsberövad anhörig?

Utifrån Solrosens långa erfarenhet av att arbeta med barn och familjer vet vi att barn med en frihetsberövad förälder kan uppleva frihetsberövandet på flera olika sätt. Upplevelsen kan också variera över tid. Det finns barn som tycker det är skönt att föräldern är frihetsberövad, eftersom det till exempel har förekommit våld i hemmet. Men det finns också barn som längtar efter föräldern och är ledsna för att hen inte finns nära.

Kan man älska en förälder som har gjort dumma saker?

Är det mitt fel att mamma är i fängelse?

Kunde jag gjort något för att stoppa det som hände?

Det är vanligt att barn som har frihetsberövade föräldrar har många frågor och funderingar.

Många föräldrar/vuxna kan ha svårt att prata med barn om svåra saker vilket gör att barn kan lämnas ensamma med sina frågor. Föräldrar som ibland själva befinner sig i kris eller vill skydda sitt barn väljer att inte berätta eller ges bristfällig eller motstridig information. Detta kan skapa ännu fler frågor och förvirring hos barn.

På samma sätt som barn har rätt till information om sin situation och rätt till stöd så har barn också rätt att inte prata och berätta. Ibland kan det räcka med att veta att man inte är ensam utan att det finns fler barn som har det lite likadant.

Vad säger forskningen?

Barn till frihetsberövade löper större risk än andra barn att drabbas av psykisk ohälsa, utanförskap eller att själv hamna i kriminalitet. Forskare har definierat fyra behov som behöver tillgodoses för att barn ska lyckas hantera sina liv och situation på ett positivt och konstruktivt sätt.

Stina Michelsson, Barn med frihetsberövade föräldrar – En kunskapsöversikt, 2013:

Information och kommunikation

Barn behöver konkret, åldersadekvat information om sin situation och en möjlighet att prata öppet om sina känslor, tankar och erfarenheter.

God kontakt med den frihetsberövade föräldern

Barn och unga mår bra av, vill och behöver hålla kontakten med och träffa sin förälder under tiden denna är frihetsberövad. Det finns dock individuella variationer och i en del fall är kontakt och besök inte till barnets bästa.

Närvarande föräldrar som samarbetar

Barn behöver närvarande och välfungerande föräldrar som kan samarbeta kring barnet trots egna konflikter.

Känslomässigt stöd och respektfullt bemötande

Barn behöver ett stöd som är anpassat för just deras individuella situation och behov, antingen formellt (professionell organisation) eller informellt (familj och nätverk). När det gäller det professionella stödet är bemötandet avgörande.

Trots individuella skillnader visar forskning dessutom på tre gemensamma nämnare som gäller många av barnen till frihetsberövade:

- Frihetsberövandet innebär en separation och en förlust.
- Frihetsberövandet förknippas med stigma, skam och hemlighetsmakeri.
- Frihetsberövandet innebär familjeförändringar (sämre ekonomi, flytt etc.).

Solrosen

Solrosen är en verksamhet som drivs av Räddningsmissionen i samverkan med Erikshjälpen. Solrosen finns både i Göteborg och Borås. Stödet ges även genom verksamheter i Jönköping, Umeå och Skellefteå som arbetar utifrån Solrosmodellen.

Solrosen arbetar med att stödja och förbättra situationen för barn som har en förälder eller annan anhörig som är eller har varit frihetsberövad. Verksamheten erbjuder bland annat individuella kris- och stödsamtal för barn och vuxna, stödgruppverksamhet där barn kan träffa andra i liknande situation, uppsökande verksamhet i häkten och anstalter samt föräldracirklar på anstalter. På Solrosen får barn, unga och vuxna sätta ord på vad de tänker och känner om att en familjemedlem är frihetsberövad. Här får man ställa frågor och prata om sådant man funderar på. Utöver detta arbetar Solrosen också med kunskapsspridning och opinionsbildning.

För dig som möter målgruppen i ditt yrke

Många som möter Solrosens målgrupp i sitt yrke har frågor kring familjernas livssituation. Om du som arbetar inom skolans verksamhet vill ha råd och vägledning kring på vilket sätt du kan stödja familjen, är du välkommen att vända dig till Solrosen. Vi kan även ge tips på litteratur, övningar och material för samtal med barn och unga.

Solrosen och Erikshjälpen har gemensamt tagit fram ett handledarmaterial för samtal med barn och unga som kan användas individuellt och i grupp. Materialet är ett samtalsstöd utifrån sju teman med tillhörande övningar. För dig som arbetar inom elevhälsan kan detta vara ett hjälpsamt material att samtala utifrån. Materialet går att beställa på www.solrosen.se

Resumé av föreställningen

”Det ingen får veta om pappa”

Skådespelarna hälsar publiken välkomna. Camilla är beredd med sin fiol. Aja ska när som helst börja spela rollen Aj. Mats spelar alla andra roller i en föreställning som dramatikern beskriver som en föreställning ”som blandar krass vardagsrealism med drömspel och fantasi.”

Aj säger till publiken ”Det finns en sak som ingen får veta om pappa”. Mamma säger ”tyst!”. De är i Ajs nya skola. Barnen skrattar åt hennes namn. Läraren frågar om Ajs bakgrund och hennes familj. Hon kommer från Finland. Mamma jobbar på restaurang. Men när läraren frågar om hennes pappa ber hon om att få sjunga en sång. Det gör hon: ”jag tänk om jag hade en liten liten apa...”

Hemma frågar Aj mamma om sin pappa: ”Är jag lik honom?”. Aj har aldrig träffat sin pappa. Mamma försäkrar sig om att Aj inte pratar om honom i skolan. Aj berättar att hon säger att pappa är på hemligt uppdrag.

Aj visar ett foto av pappa som hon har. Han har en fiol. ”Titta jag skrattar likadant med munnen”. Hon berättar att i Vasa var mamma och pappa de vackraste i stan. Alla vände sig om efter dem.

Aj får ett brev från sin pappa. Då måste hon hålla i en kall sked. Annars faller hon ihop. Mamma säger åt henne ”var inte dum”. Aj släpper och då faller hon ihop. Camilla spelar på fiolen. Det blir som en dans. I dansen, i fantasin får hon kontakt med sin pappa, som i ett brev. Han säger att han är glad. Aj säger att hon och mamma väntar på honom. Och att hon ska skriva snart till honom.

Det är påskmeny på mammas restaurang. Aj sitter under ett bord och ser på när mamma serverar. Mamma är vacker och seglar fram mellan borden. Men hon ser att mamma dricker en avec i smyg. Mammans arbetskompis Nå dyker upp och ger Aj en smörgås. Hon får komma ut i köket. Där spelar hon på glas med vatten med fingret. Nå frågar Aj om pappa, var han är. Hon säger att hon inte vet. Nå frågar: ”Vill han inte vara med er?”. Jodå, säger Aj, ”varför skulle han inte vilja det?”

På kvällen vill Aj sova hos sin mamma. Hon är mörkrädd. Hon får det. Aj frågar om pappa och fängelset i Finland och varför han är där. Mamma vill inte riktigt svara. När Aj somnar drömmer hon att hon träffar pappa igen. De säger båda att de är glada. Att det är därför de skriver brev till varandra. För att den andra ska bli glad. Pappa berättar hur det ser ut i fängelset. Pappa säger att han har en i cellen bredvid som säger "släpp ut mig, snälla släpp ut mig". Eller är det pappa som säger det själv? Aj frågar när han kommer ut? Och så vaknar hon med ett skrik.

Aj står på skolgården. De andra barnen vill inte vara med Aj. Och de säger att om Aj slår dem får hon ett straff. Aj säger att det skulle vara "cioolt" med straff. Barnen säger att det inte heter "cioolt – det heter coolt". Aj måste hålla i det kalla brunnslocket.

Mamma måste gå och jobba på kvällen. Aj måste vara ensam hemma. Hon får se på TV och ha lampan tänd. Då pratar Aj med pappa igen i fantasin. Hon håller alltid i kalla skedarna när hon ska läsa pappas brev/prata med pappa. Pappa har börjat tro på Gud och berättar om paradiset och att människorna ville för mycket och att Gud straffade människorna med att kasta ut dem. Hade Gud inte gjort det hade man inte behövt stjäla och hamna i fängelse. Pappa berättar att han började tro på Gud när det var påsk och han hörde musik från vinglas. Aj säger att det var hon som spelade. "Nej", säger pappa, "det var Gud". Hur skulle det kunna höras ända från Sverige till Finland? Pappa säger att när han kommer ut ska de åka till solen och värmen i Spanien. Sen lyssnar de på radio och sjunger tillsammans "Högt över regnbågens färger". De dansar.

Mamma ligger och sover på golvet på morgonen. Aj väcker henne och ber om frukost och säger att de ska åka tillsammans alla tre till Spanien när pappa kommer ut. Det vill inte mamma. Mamma är ledsen. Hon vill att hennes dotter ska gå till skolan nu och få ett bra liv. Det är därför hon är i Sverige och jobbar.

Skolgården. Men nu är det Aj som inte vill vara med de andra barnen. Det blir nästan bråk. Då kommer läraren. Barnen säger att Aj ljuger som säger att hon ska åka till Spanien. Aj svarar – jag ljuger inte, jag ska till Spanien, när pappa.... – När pappa vadå? frågar läraren. – När pappa... Jag får inte säga det för mamma. Och så springer Aj sin väg, bort från skolan, på bussen. På bussen träffar hon Nå. Nå berättar om när han träffade Ajs pappa en gång. Han spelade fiol och de åt glass med kaffegrädde. Och han ger Aj ett brev från pappa. Där berättar pappa om när han träffade mamma och hon var med barn. Han gick på restaurang och skrek JAG SKA HA BARN och tog en bil med nycklarna i för att komma snabbare till mamma. Men han blev stoppad av polisen och hamnade i fängelset. Aj säger att hon vill lära sig att äta glass med kaffegrädde. Aj berättar att hon också tror på Gud nu och ber varje kväll. Men pappa gör inte det längre. Aj undrar vad de ska tro på nu...

Aj kommer hem, det är tomt. Hon får veta att mamma är trött och är på sjukhus och att det dröjer innan hon får komma ut. Hon måste hålla i den kalla skeden. Hon ska packa och få bo hos mormor i Finland.

I klassrummet. Aj ska sluta skolan i Sverige och läraren undrar om hon vill sjunga något. Hon vill inte det. Hon ska flytta till Finland. Barnen säger att "hon skulle ju till Spanien". Då kommer mamma in i klassrummet. Och Aj säger det: "Jag åker till Spanien sen när pappa kommer ut ur fängelset"

Hos mormor i Finland. Aja berättar om att mamma hade kramat om henne när de gick ut ur klassrummet. Hon var inte arg. Mamma ska vila och bli bra säger hon. Mormor frågar – vill du in till stan? Och det vill Aj.

Aj går på trottoaren. Där står en och skrattar. Aj skrattar också. De skrattar likadant. Det är pappa.

De går till ett kafé. Pappa har blivit utsläppt. Han jobbar lite i kyrkan. Aj frågar om pappa inte ska in i fängelse igen. – Nej, nu är jag för gammalt för sånt, säger pappa. Han beställer in "Två vaniljglass. Och kaffebrädde."

Aj säger: "Och nu vill jag inte berätta mer. Jag slutar nu, medan det är bra en liten stund, för ofta blir det så fort dåligt igen när man berättar en historia"

Fiolmusik medans Aj och pappa sitter och äter.

Slut.

